

SÜNNETİN ANLAMININ ARAŞTIRILMASI VE ONA OLAN İHTİYACIN AÇIKLANMASI*

Süleyman en-NEDEVÎ*

Çeviren: Dr. Mustafa CANLI*

Giriş

Bazı ilim öğrenen gençlerimizin durumu, bizi hem mutlu etmekte hem de onların ilgilerinin bir bölümünü dini konuları araştırmaya çevirmeleri, bunu vakit kaybı olarak görmemeleri ve dini; ilgi ve önemi hak etmeyen boş bir şey olarak algılamamaları, bizi memnun etmektedir. Bu bakımdan onlar övgü ve teşekkürü hak etmektedirler. Fakat onların, tam bir araştırma yapmadan ve önde gelen âlimlere arz etmeden, görüşlerini ve araştırmalarının neticesini yayınlamaları ve Müslümanları bu görüşlerine davet etmeleri bizi üzmektedir. Bu durum, halkın büyük kesiminin yanlış yola sevk edilmesine neden olmaktadır.

Hakkı yaymak her ne kadar gerekli ise de, bu işi üzerine alan kimsenin; önce bu şeyin gerçekliğini iyice araştırıp tahkik etmesi, sonra onu yayma çabasına girmesi gerekmektedir. Aksi takdirde onun zararı, faydasından daha çok olur.

Bu gençler, kendisine Kur'an'ın indirildiği Hz. Peygamber'in açıklamalarına başvurmaksızın her şeyi Kur'an-ı Kerim'den istinbât etmeye muktedir olduklarını iddia etmektedirler. Bu nedenle onların kendi iddialarına göre Kur'an'dan çıkardıkları hayret ve şaşkınlık meydana getiren konuları çokça konuştukları ve Kur'an'da bulamamalarına rağmen aslı sünnet ile sabit olan birçok gerçeği inkâr ettikleri görülür. Bundan daha garibi, Kur'an'dan yaptıkları çıkarsamalarda çelişkiye düşmeleri, ihtilaf etmeleri, bu nedenle de her birinin diğerinden farklı kendine özgü bir yöneme sahip olmasıdır.

Kur'an'ı Nasıl Anlıyoruz/Anlamalıyız

Defalarca yazdım, bu gençlerin istinbâta buldukları ve inkar ettikleri bu tür cüzî meselelerde araştırma yapmak, hiç fayda sağlamaz. Bunun aksine, genel

* Süleyman Nedevis tarafından kaleme alınan bu makale, Menâr Dergisi Nisan 1930/Zül-ka'de 1348 30. Cilt 9. Sayı sayfa 673' de Abdulvehhab ed-Dehlevî tarafından Hintçeden Arapça'ya çevrilerek "Tahkiku Ma'ne's-Sünne Ve Beyânu'l-haceti ileyhâ" adıyla yayımlanmış, tarafımızdan da Arapça'dan Türkçeye çevrilmiştir.

** DİB Kayseri Eğitim Merkezi Eğitim Görevlisi. canli20@hotmail.com

konular ve bütün bu cüziyyâtı içine alan külli kâideler üzerinde ilmî araştırmalar yapmamız gerekmektedir. Bu meselelerden açıklığa kavuşturmamız gereken ilk husus, Kur'an'ı nasıl anlamamız gerektiği konusudur. Veya bundan daha umûmî bir tabirle, sözüne bakarak söyleyenin ne demek istediğini nasıl anlayabiliriz?

Fıkıh usûlü ilminin birçok konusunun bu mesele, daha açık ifade ile kelâmın manasını anlama ve ondan istinbât etme metodu etrafında döndüğü açıktır. Meselâ, Araplara göre *farklı manalara sahip ya da hem hakîki hem de mecâzî anlamı olan bir kelime*, Kur'an-ı Kerim'de yer alırsa, bu kelime ile kastedilen anlamı nasıl tespit ederiz? Veya *umûmî bir lafız* geldiğinde; ondan kastedilen mananın, bütün fertlerine mi yoksa fertlerin bir kısmına mı şâmil olduğunu nasıl biliriz? Yine *mutlak bir hüküm* geldiğinde; bu mutlak olarak mı kalacak yoksa ondan bir şey mi istisnâ edilecek¹ bunu nasıl tesbit ederiz? Buna benzer birçok mesele vardır.

Burada başka bir konu ile karşılaşırız. O da kelimadan anlaşılın anlamın farklı kısımlara ayrılmasıdır:

- Kelâmın lafızlarından *sarâhaten* anlaşılınlar
- *İşâret ve kinâye yoluyla* anlaşılınlar
- Kelâmın *siyâkından* anlaşılınlar

Bunlardan hiçbiri için “Bu söz, bu manayı içine almıyor.” denemez. Kur'an'daki durum da bunun gibidir. Yani bir husus, Kur'an'da sarâhaten zikredilmiyorsa, belki siyâkından veya işâretinden bir anlam çıkarmamız mümkün olabilir. Bu durumda mutlak olarak “Bu Kur'an'da yer almıyor.” denemez.

Nebî (SAV) Kur'an'ı Açıklamakla Emrolunmuştu

Yüce Allah, Peygamber (S.A.V.)'e hitaben şöyle buyurmuştur: “*Ey Rasûlüm! Bu Zikri, kendilerine indirileni insanlara açıklayasın diye sana indirdik. Umulur ki düşünüp anlarlar.*” (Nahl, 16/44) Bu sebeple sahâbe, Kur'an'ı anlama ve ondan istinbat etme hususunda kendilerine müşkil gelen her konuyu anlamak için Hz. Peygamber'e müracaat ederler, karşılaştıkları yeni olayların hükmünü ona sorarlardı. Nebi(S.A.V.) de, anlamadıkları hususları onlara açıklar ve kapalı hususları onlara bildirirdi. Meselâ oruç ayetleri nazil olmuş ve oruçlu iken unutarak yiyip içmenin hükmü, bu ayetlerde zikredilmemişti. Bir adam Hz. Peygamber(SAV)'e gelip “Ya Rasulallah! Oruçlu iken unutarak yemek yedim.” dedi. Bunun üzerine Nebi(S.A.V.), onun orucunun geçerli olduğunu söyledi.² Çünkü “...*Yanılığ ile yaptığımız şeylerde size vebal yoktur, ama kalplerinizin kasden yaptıklarında vebal vardır...*” (Ahzâb, 33/5) ayetinden istinbât edildiği gibi, hata ve unutmaya atfedilen hususlardandır. Şimdi “*Bu hadis, Kur'an'a muhâlifdir. Çünkü unutarak yemenin*

1 Menâr: “İtlak'ın karşılığı “takyid”dir. İstisnâ ise, âmm olanı tahsis eden hususlardan biridir. Üstad bu iki kavramı istilâhî anlamda kullanmış da mütercim burada bir tasarrufta mı bulunmuş, yoksa cumhurun kullandığı istilâhî kasıtlı olarak terk mi etmiş, bunu bilmiyoruz.

2 Ebû Dâvud, Süleyman b. Eşâs es-Sicistânî, *es-Sünen*, Tahkik: Şuayb el-Arnâvut, Dımaşk, 2009, Savm, 39.

orucu bozmayacağı hususu Kur'ân'da yoktur." denebilir mi? Veya Nebî(S.A.V.) için, *"oruçla ilgisi olmayan başka bir ayetten bu hükmü istinbât etmesi uygun düşmez"* denebilir mi?

Tam bu noktada bu hadis inkârcılarına sormak isterim: Kur'ân'ın nâzil olduğu ortam ve zamandan uzak olmanıza ve Kur'ân lisanı olan Arapçayı bilmeyen yabancılar olmanıza rağmen, Kur'ân'dan istediğiniz her şeyi istinbât etmeniz ve anladığınız gibi onu tefsir etmeniz, sizin için caiz oluyor da, Kur'ân'ın kendine nâzil olduğu, fasih Arapça bilen ve O'nu açıklamakla emrolunan bir şahıs için bu niye uygun olmuyor? Evet, elbette Peygamber için bu uygundur ve onun böyle bir yetkisi vardır. O, Kur'ân'ı açıklama ve ondan istinbatta bulunmaya en layık olan insandır.

Anlayış Farklılıkları

İnsanların, istidât, anlayış ve zihin duruluğu bakımından aynı seviyede olmadıkları, herkes tarafından bilinen bir husustur. Bu sebeple herkes Kur'ân-ı Hakîm'i okur ama manalarını kavrama noktasında aralarında fark vardır. Sözgelimi âlim olan, câhilin anlamadığını Kur'ân'dan anlar. Bunun yanı sıra âlimler de anlama ve bilme konusunda farklı derecelerdeler. Allah Teâlâ şu ayetlere müracaat etmemizi bize emretmektedir: *"Her bilgi sahibinin üzerinde bir bilen vardır."* (Yûsuf, 12/76) Yüce Allah, *"Eğer bilmiyorsanız zikir ehline(düşünen insanlara/ilim adamlarına) sorun."* (Nahl, 16/43) sözünde âlimlere muracaat edilmesini bize emretmektedir. Yüce Allah, insanların anlayış derecelerindeki farklılıklarını *"Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? Ancak akıl sahibi olanlar düşünüp ibret alırlar."* (Zümer,39/9) sözü ile ortaya koymuştur.

Hadisler Nasıl Oluştı

Bu iki durum, yani Nebî (S.A.V.)'e Kur'ân'ı açıklamak – ki o buna en layık insandır- ve ondan istinbâtta bulunmak görevinin verilmesi ile insanların kabiliyet ve anlama konusunda farklılık göstermesini kabul ettiğimiz zaman şöyle bir tasavvurda bulunalım: Diyelim ki, Kur'ân'da herhangi bir olay hakkında bir hüküm nazil oldu. Sonra onun bir benzeri veya ona yakın veya zahirde ondan biraz farklı başka bir olay ortaya çıktı. Sahâbe önceki hükmün, bu yeni durumla örtüşüp örtüşmediği konusunda net bir fikir sahibi olamadılar. Peki, o zaman bu tür durumlarda çözüm için makul yol nedir? Makul yol; ashâbın, vahyin sahibine gidip bu durumu sormaları değil midir? Onlar, Nebî (S.A.V.)'e sorduklarında, O'nun ne yapması gerekirdi? Cevap vermeden susup onları, ne yapacaklarını bilemez bir halde mi bıraksaydı? Yoksa ayetin yeni olaya intibâk yönü kendilerine apaçık ortaya çıkmadığı halde tam olarak anlamadıkları ayetin metnini onlara okumakla mı yetinseydi? Yoksa zihinlerin tatmin olacağı şekilde, onlara müşkil gelen hususu açıklasa mıydı? Şüphesiz yapılması gereken, son söylediğimizdir. Peki, Hz.

Peygamber, onların sorusuna cevap verip kendilerine karışık gelen hususu açıkladığında; bu aralarında geçen olayı, kendilerinin dışında başka kimselere haber vermeleri, ashâba haram olur muydu? Veya bu mesele, kendilerinin dışında olanlar için söz konusu olduğunda, Hz. Peygamber (S.A.V.)'in kendilerine öğrettiği gibi onu öğretmelerinde herhangi bir mahzur olur muydu? Hiçbir akıllı kimsenin bunu diyeceğini zannetmiyorum. Aksine her akıllı kimse der ki; “*onların yapması gereken, cahile öğretmek ve şaşkın olana yol göstermektir.*” Zâten onlar da böyle yaptılar. İşte Müslümanların ıstılahında yer alan **hadîs** budur.

Rivâyet Zarûrî Bir İştir

Bütün ilimlerde ve dünya işlerinde rivâyetin bir alternatifi yoktur. Çünkü bütün insanların her olayda hazır bulunması mümkün değildir. Öyleyse, vukû bulan hususların olay yerinde olmayanlar için, ancak şifahî veya yazılı rivâyet yoluyla bilinebileceği tasavvur edilir. Bu olaylardan sonra doğanlar için de durum böyle olup ancak kendilerinden öncekilerin rivâyet etmesi ile daha önceki olaylardan haberdar olabileceklerdir. Nitekim varlıkları sona ermiş ve devam eden milletlerin tarihleri, mezhep ve dinler, hukemâ ve felâsifenin bütün teorileri, ulemânın tecrübe ve icâdları, bize hep rivâyet yoluyla ulaşmıştır. İslam dini bu olaylardan başka bir şey midir ki, hükümleri ve haberleri bu yolla nakledilmesin? Yoksa Peygamber (S.A.V.)'in sözlerini ve haberlerini aktarma konusunda, rivâyetin dışında bir yol mu edinmek gerekir?

Farzedelim ki; hadislerin rivâyetini inkâr eden bu kişiler, kendileri gibi olanları lider edindiler. Bu durumda, ders halkalarından uzak olan cemaat fertlerine veya kendilerinden sonra doğacak olanlara, istinbâtlarını ve araştırmalarını ulaştırmak için rivâyetin dışında bir yol var mıdır? Özellikle bu kişiler, (İslam zuhur ettiğinde Arap yarımadasındaki durum gibi) matbaanın, posta telgraf gibi yeni haber alma yollarının olmadığı beldelerde yaşıyor iseler ve kâğıt sanayi olmayıp ümmîlik yaygın ise... (Bu durumda rivâyetin dışında bir nakil yolu var mı?)

Kur’ân Aynı Zamanda Rivâyetle Nakledilmiştir

Sonra bu kimselere sormak istiyorum; Kur’ân-ı Kerim aynı zamanda rivâyetle nakledilmiş değil midir? Evet, kabul ediyorum Kur’ân’la Hadîs arasında rivâyet ediliş bakımından bir fark vardır. O da; hadisın sayılı kişiler tarafından nakledilmiş olmasına karşılık, Kur’ân’ın tevâtürle nakledilmiş olmasıdır. Fakat hadis râvileri, bilinmeyen kimseler değildirler, bilakis tanınan kişilerdir. Durumları ve kullandıkları isnatlar da bilinmektedir. Kur’ân ve hadisın nakli konusundaki bu fark da, kabul ve itibar etme yönünden değil, yakîn ve sağlamlık derecesinde söz konusu olan bir farklılığı gerektirir. Bu fark, her müslüman tarafından kabul edilen bir husustur ve hiç kimse, Kur’ân ve Hadîsin her yönden eşit olduğunu söyleyemez.

Hadis Usûlü

Hadisler birer haber niteliğinde ise; tenkidini yapmada ve sahihini diğerinden temyiz etmede, bize ulaşan diğer rivâyet ve haberlerde kullandığımız tenkîd usûlünü kullanmamız gerekir. Peki, bir haber işittiğimizde ne yaparız? İlk olarak, bu haberi kendisinden işittiğimiz râvinin rivâyetinde güvenilen bir kişi olup olmadığını araştırırız. Sonra da bu kimsenin kendisinden rivâyette bulunduğu kişinin durumuna bakarız. Bu, bütün araçlar bitinceye kadar bu şekilde devam eder. Sonra en baştaki râvinin olayda hazır olup olmadığını ve o olayı anlaması ve hafızada tutmasının mümkün olup olmadığını araştırırız. Sonra rivâyet edilenin (:mervînin) durumuna bakarız: Rivâyet edilen, bu rivâyetin kendisine nisbet edildiği kişinin ahvaline uyuyor mu? Ve o asır ve muhitte bu olayın vukûu mümkün müdür değil midir? İşte bu ve benzeri kâideleri, muhaddisler hadis tenkîdinde kullanmışlar ve bunların hepsine birden “**Usûl-i Hadîs**” diye isimlendirmişlerdir. Onlar bu usul ile hadislerin sahihini diğerinden ayırmışlardır. Bu kapı, işi doğru ve usûlüne uygun yapmak isteyenler için devamlı açıktır.

Hadîs İslâm Tarihidir

Şu açıktır ki; Kur’ân, insanlara din ve dünya işlerinde kendileri için en uygun olanı göstermek için inmiştir. Bu vesileyle onlara çalışmanın ve kurtuluşa ermenin yolunu, açık bir şekilde göstermiştir. Bu kanunla hareket eden ümmetin yeryüzünün halifesi ünvanını alacağını, böylece benzeri olmayan bir saâdet ve siyasi hâkimiyete ulaşacağını ve bu ümmetin, insanlar için çıkarılan en hayırlı ümmet olacağını ilan etmiştir. Bu kanunla hareket etmeyen herkes, zelil olur ve alçalır, dünya ve ahirette mutsuz olur.

Biri bize “*Bütün zamanlar içerisinde bu kanunla amel eden bir ümmet var olmuş mudur? Varsa bu va’dedilenlere nail olmuş mudur? Bu ümmet ne zaman ortaya çıktı ve bu kanunla amel etme yöntemi nasıldı? Yine bu ümmetin yaptıklarının gerçek tarihi nerede?*” gibi sorular yönelttiğinde, ona şöyle karşılık veririz: Evet, bu Kitâb-ı Hakîm ile amel eden ve O’nu uzun bir zaman kendisi için temel düstur kabul eden büyük bir ümmet var olmuştur. Allah da va’dini yerine getirmiş, bu ümmete yeryüzünde hilâfet ve siyâsi egemenlik nimetini vermiştir. Bu ümmetin hâkimiyeti, yeryüzünün doğu ve batısına kadar uzanmıştı. Bu ümmet dünya tarihinde hiçbir benzeri olmayan bir nesil idi. Onların kıymetli faaliyetlerinin tarihi, Kur’ân hükümlerini uygulama yöntemleri, O’nunla nasıl amel ettikleri, bütün bunlar sâbittir ve benzeri olmayan bir şekilde korunmuştur. Bütün işlerinde Kur’ân’la amel etmeleri ve O’na sınıksız sarılmaları apaçık ortada olan, bu ümmetin tarihi gibi başka bir ümmetin tarihi yoktur.

Bu ümmet, Rasûl(as) ve ashâbıdır ve güzellikle onlara uyanlardır. Bu tarih de hadîstir. Peygamber ve ashâbının Kur’ân’la nasıl amel ettiği hadîsle bilinir. Yine Kur’ân’ın kendisiyle amel edilen bir düstur olduğu; idarî, siyâsî, sivil ve ahlakî ilke-

lerinin kurtuluşa götürdüğü onunla anlaşılır. Hadis, tecrübe ve uygulamayla isbâta ihtiyaç duyan bir nazariyyât mecmuası değildir. Hadisi inkâr edenlerin görüşü ile hareket ettiğimizde, altın değerinde bir İslâm Tarihi telef olacak ve hiç kimse; bir ümmetin Kur'ân'la amel edip, onun talimatlarına uygun sivil bir yönetim kurmada başarılı olduğunu tesbit etmeye güç yetiremeyecektir. Müslümanlar buna rıza gösterebilirler mi? Hayır vallahi hiçbir müslüman buna rıza gösteremez. Ne ilim ne de tarih buna rıza gösterebilir. “*Bu kavme ne oluyor da hiç söz anlamıyorlar?*” (Nisâ, 4/78)

Hadisin Kısımları

Hadiste nelerin olduğuna ve ne kadarının araştırma ve tartışma için bir alan teşkil ettiğine bir bakalım.

1. Hadisin büyük bir kısmının *Tarihi* olduğu açıktır. Yani bu kısım, Hz. Peygamber ve ashâbının haberlerini, onların yaşadıkları olayları ve yaptıkları kayda değer hususların bir açıklamasını ihtiva etmektedir.

Her akl-ı selim sahibinin nazarında bu kısmın araştırma ve tartışmaya açık olması söz konusu değildir. Çünkü o, diğer milletlerin tarihleri gibi dünya tarihinden bir bölümdür. Ancak kaynağının sıhhati, rivâyetin kayıt altına alınması, isnadlarının teselsülü ve tenkîd usulüne uygun olması yönüyle onlardan ayrılır ki; bu, ne Roman, ne Furs(Pers), ne Yunan, ne Hind ve ne de Mısır gibi milletlerin hiçbirinin tarihlerinde olmayan bir özelliktir.

2. İkinci Kısım: *Ahlâkî ve Tehzîbî* olandır. (Ahlâk ve Terbiye ile alakalı olandır.) Bu kısım, doğruluğun övülmesi, adalet, ihsan, birlik-beraberlik, yardımlaşma ve diğer faziletli davranışlar gibi hikmet, âdâb ve nasihatları ve bunlara teşviki ihtiva etmektedir. Ayrıca bu kısımda, yalan, zulüm, fiske, fesat ve diğer çirkinlikler ve bunlardan kaçındırma yer almaktadır. Bunların hepsi, İnsânî fitratın kabul ettiği ve asılları Kur'ân'da mevcut olan hususlardır. Bunların içerisinde reddedilmeyi hak eden bir husus var mıdır?

3. *Akâid*. Tevhîd, ilâhî sıfatlar, risâlet, yeniden dirilme ve amellerin karşılığı gibi ana akâid konuları, Kur'ân'da zikredilmektedir. Sahih Hadiste, ancak bu asılları teyîd eden ve açıklayan hususlar veya onların cüziyyâtından ve benzerlerinden olan şeyler yer almaktadır.

Hadislerde yer alan bu akâid konuları arasında, Kur'ân'da anlatılan akâid konularına aykırı veya ayetlerde aslı bulunmayan bir konuda ilave bir açıklama söz konusu değildir. Akâid konusunda sorunlu görülen sahih hadislerin bir benzerini Kur'ân'da da bulursun. İnsanların fitrat ve anlama konusundaki farklarına binaen Kur'ân hakkında ortaya çıkan tefvîd (:Selef Mezhebi) ile tevîl yöntemi (:Eşarilik, Maturidilik vb.), hadisler için de aynen geçerlidir. Hadislerdeki akâid konuları içerisinde; teslim ve tefvîdi kabul edenler (:Yorum ve açıklamaya girişmeden Allah'a havale edilenler) olduğu gibi akla uygun ve kalbin tatmin olacağı bir şekilde açıklama ve yorum yapılabilenleri de vardır.

İçinde Kur'ân'a veya akl-ı selîme muhalif hususların olduğu hadislere gelince, onların ancak uydurma ve asılsız (dayanaksız) olduklarını görürsün.³ Bunun gibi olanları bırakınız amel etmeyi zikretmek bile caiz değildir. Bu durum, Müslümanlarının icmasıyla böyledir. Hatta bunun da ötesinde Müslümanlar, akâid esaslarının ancak Kur'ân'la sâbit olacağı hususunda da icma etmişlerdir. Çünkü akâidin esası, yakîne dayanır. Yakîn ise; ancak mütevâtir vahiy ile hâsıl olur ki o da; Kuran ve Mütevâtir Hadistir. Fakat usûlcülerin tarifi ve şartlarına göre, Mütevâtir Hadis yoktur. Bu durumda akâid konusunda iş, sadece Kur'ân'a dönmektedir. Ku'rânî akâide muarız olan veya ondan bağımsız ve zâid hususların Sahîh hadislerde yer almadığını bildikleri için böyle bir icma söz konusu olmuştur.

4. Ahkâm. Bu kısmın çoğu, müstefiz meşhûr hadislerle sâbit olmuştur. Bu hadisler, birçok sahîh tarîklerle rivâyet edilmiş ancak tevâtür derecesine ulaşmamış hadislerdir. Bunlardan bir kısmı Âhâd konumunda olup sahîhtir. Zayıf hadislere gelince; muhaddis ve fakîhler, bu tür hadislerin ahkâm konularında kabul edilmeyeceği üzerinde icmâ etmişlerdir.⁴ Tahkîk ehli âlimler, ahkâmın dışındaki konularda bile bu hadisleri kabul etmezler.

Meşhûr müstefiz haberle ihticâc meselesine gelince; bu nevi bir haber ile hükümün sübûtunu ve bu haberin kendisine ulaştığı kişi için onunla amel etmesinin gerekliliğini inkâr eden bir akıllının varlığı düşünülemez. Aksi takdirde dünyanın düzeni alt üst olmuş demektir. Meselâ hükümet kanunları, birçok muteber gazetedeki yayımlandığında, bu hükümetin tebasından her bir ferdin onlarla amel etmesi gerekmektedir. Bu durumda "*Bunlar bize tevâtürle ulaşmadı*" şeklinde bir mazeret ileri sürmek mümkün değildir.

Sahîh ahâd haberlere gelince; bu tür haberler ile amel etmek dünyanın her tarafında genel-geçer bir durumdur. Sözelimi itibar gören bir kişi, bize gelse ve filan kişi seni istiyor dese, hemen onun bu isteğini yerine getirmek için harekete geçeriz. O kişiden sözünün doğru olduğuna dair bize şahidler getirmesini istemeyiz. Ancak burada haberini kabul etmeye manî bir karîne varsa, o kişi gitmeden onu araştırırız.

İşte sahîh ahâd hadislerdeki durum da bunun gibidir. Bunlar; Kur'ân'a ve meşhur hadise muhalif olması veya Hulefa-i raşidin ve sahabe döneminde kendisiyle amelin terk edilmesi gibi, kabulüne mânî olan bir durum olmadıkça, ahkâm konularında kabul edilir ve kendileriyle amel edilir. Bu durumda her âlim, bu haberlerle amel konusunda tevakkuf etme ve işkâl ortadan kalkıp zihin mutmain oluncaya kadar onları araştırması gerekir. Kabulüne mânî bir illet olmadıkça mutlak olarak sahîh ahâd hadislerle amelin terkedilmesi hiç de makul değildir ve diğer dünyevî işler için cârî olan duruma muhaliftir.

3 Menâr dergisi sahibi (Reşid Rıza) burada; "Bu, *sahih* ile hem metni hem de isnadı sahîh olan kastedildiğinde, *mevzû'* ile de din, his veya akılda var olan kesin bir manaya muhalefet ettiğinden dolayı uydurma olduğuna karar verilen şey kastedildiğinde böyledir." diye bir kayıt düşü. Sahihayn ve diğer hadis koleksiyonlarını şerheden şârihlerin içinden çıkılmaz bulup, konuya açıklık getirdikleri mevzûlar arasında bu konu da yer almaktadır.

4 Menâr: Bu icmâ, mutlak olarak kabul edilmez.

Sünnet Kur'ân'dan Alınmadır

Birçok muhakkik âlim gibi biz de inanıyoruz ki; sahîh hadislerde bulunan hükümler, Kur'ân-ı Kerim'den alınmış ve ondan istinbât edilmiştir. Nebî(S.A.V.), onları ilâhî bir destek ve rabbânî bir beyan ile Kur'ân'dan istinbât etmiştir. Bu sebeple Nebî (S.A.V.)'ye kadar ulaştığı sabit olması şartıyla onları kabul etmemiz ve onlarla amel etmemiz gerekmektedir. Bu anlayış ve istinbât, Kur'ân ıstılahında bazen “tebyîn” bazen de “irâe” kavramı ile isimlendirilir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: “Biz onlara indirileni insanlara açıklayasın diye sana zikri(Kur'ân'ı) indirdik. Belki düşünürler.”(Nahl, 16/44) Yine şanı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: ”Muhakkak ki; biz bu Kitâbı, Allah'ın sana gösterdiği şeyle insanlar arasında hükmetmen için hak ile indirdik.” (Nisâ, 4/105)

Âlimlerin Kur'ân Hizmetinde Geri Kalmaları

Gerçek şu ki; âlimlerimizin bu konuda Kur'ân hizmetinde geri kaldıkları söylenebilir. Yani onlar, akâidü'l-Kurân, fıkhu'l-Kur'ân, ahlâku'l-Kur'ân, siyâsetü'l-Kur'ân vs gibi Kur'ân ilimleri hakkında yeterli kitaplar telif etmediler. Bilakis Kur'ân'ı arkalarına attılar. Şu ayet bizi doğrulamaktadır: “ Rasül dedi ki; -Ya Rabbi! Muhakkak halkım bu Kur'ân'ı terk edip ondan uzaklaştılar- “ (Furkan, 25/30)

Hâlbuki sahâbe, kendisinden istinbât ve istidlâl etmede, Kur'ân'ı her şeyin önünde tutarlardı. Yaşadıkları devir, tedvîn ve telif devri olmadığı için bu konuda kitap telif etmemişlerdi. Çünkü bu telif işi, kendilerinden sonra gelenlerin yapması gereken hususlardandı. Fakat onlar da bu gereği yerine getirme hususunda gâfil davrandılar ve imamların görüşleri, isrâilî hikâyeler ve ihtilâflı meseleler ve cedel ile uğraştılar. Bunun sebebi, Kur'ân'ın konu başlıklarına göre tertip edilmiş olmasıydı. Bırakınız istinbat etmeyi, araştırdıkları bir konuyu, hatta ayetler ile açıkça ortaya konmuş bir meseleyi Kur'ân'da araştırması bile birçok insana zor gelir. Ahkâmu'l-Kur'ân konusunda kitap telif edenler de, tefsîrlerin tertibini takip edip konuları bâblar halinde tertip etmediler. Böyle olunca zorluk, aynı haliyle devam etti.

Hadis, fıkıh ve fetvâ kitapları bâblar halinde tertip edilince; insanlar kolayca bu kaynaklardan bilgi öğrenmeye yöneldiler ve istinbât ve istidlalde bulunurken her şeyden önce Kur'ân'ı araştırıp düşünmeyi terk ettiler. Hâsılı bu ihtiyaç; âlimlerimizin Kur'ân ilimleri üzerinde; bâblandırılmış, basit sistemi olan ve geniş hacimli kitaplar telif etmeye⁵ yönelmelerine, ayetler ve sağlam hadisler arasındaki irtibât ve uygunluk yönünü açıklayıp bu asırda yaşayanların idraklerine sunmalarına sevk etmektedir. Böylece dine büyük bir hizmet yapmış olurlar. Ayrıca bu, bütün Müslümanların birliğini sağlamak ve gençleri dinden çıkma ve sapmalar-

5 Menâr: Bu, yazar dostumuzun düşündüğünden daha kapsamlı bir şekilde onlarca seneden beri bizim de yapmaya niyetlendiğimiz ve söz verdiğimiz bir husustur.

dan korumak için en büyük teşvik edici bir unsur olacaktır. Allah'ın izniyle bunu yapacaklar ortaya çıkacaktır.⁶

Sünnetin Manası ve Sünnetle Hadisin Arasındaki Fark

Sünnetin açıklanması ve ona davet etme ile ilgili sözlerimizi bağlamış idik. Fakat geldiğimiz yer, **sünnet** kavramından daha umûmî anlamı olan **hadis** kavramından bahsetmemizi gerektirdi. Bu noktada, sünnetin manası üzerinde durup sünnetle hadis arasındaki farktan bahsedelim. Çünkü birçok insan, ikisi arasında bir fark görmez ve ikisini de aynı kefeye koyarlar. Bu durum (sağlıklı bir şekilde sünneti anlama konusunda) büyük bir sakınca oluşturmaktadır.

Hadis; ister mübarek hayatında bir kez yapmış olsun, isterse bir kişi kendisinden onu rivâyet etsin, Nebi (S.A.V.)'e nisbet edilen her şeydir. **Sünnete** gelince; aslında o, mütevâtir amelin bir ismidir. *Mütevâtir amel* ile Nebi(sav)'in, kendisinden sonra gelen sahâbenin, onlardan sonra gelen tâbiinin ve sonra gelenlerin uygulamalarını kastediyorum. Bu uygulamalar; mütevâtir amel ile bize kadar nakledilmişlerdir. Mütevâtir amelde, nesilden nesile lâfzî rivâyet ile aktarılma şartı yoktur. Bir şeyin, lâfzen mütevâtir olmasa bile amelen mütevâtir olması mümkündür. Yine herhangi bir olayın şeklini açıklarken, rivâyet lafızlarının farklı olması da mümkündür. Bu, senet açısından mütevâtir diye isimlendirilmez. Fakat uygulamaları içeren rivâyetler, umumun ameliyle örtüşür ki; buna da amelî mütevâtir denir. *İşte bu mütevâtir amel proseduru, sünnet diye isimlendirilen husustur. Nebi(as)'nin "Size kendilerine sınımsız bağlandığımızda asla sapmayacağımız iki şey bırakıyorum: Allah'ın Kitâbı ve Rasûlü'nün Sünneti"*⁷ sözünde, hemen Kitâptan sonra zikrettiği sünnet, işte bu sünnettir. Hiçbir müslümanın onu terk etmesi veya muhalefet etmesi caiz olmayan sünnet budur. Bu sünneti terk edip muhalefet edenin İslâm'dan nasibi yoktur.

Meselâ, Beş vakit namaz farz kılındıktan sonra Hz. Peygamber (s.a.v.), hayatı boyunca belirli vakitlerde ve şekilde düzenli biçimde bu ibadeti yerine getirmiştir. Ve yine kendisinden sonra gelen sahâbe, onlardan sonra tâbiin ve sonra ister Hadis tedvîninden önce olanlar olsun isterse tedvinden sonra gelenler olsun günümüze kadar bütün Müslümanlar da beş vakit namaza devam ettiler. Her çağda bütün Müslümanlar; farklı asır ve memleketlerde yaşamalarına ve değişik görüş ve mezhep sahibi olmalarına rağmen, Nebi(sav)'nin ve sahâbenin, bu bilinen vakitlerde ve bu özel şekli ve rükünleri ile günde beş kez namaz kıldıklarında ittifak etmişlerdir. İşte bu amelî bir tevâtürdür. İnkârı, büyüklenmekdir, hatta deliliktir. Hiçbir akıllı kişi, namaz için bu vakitlerin ve bu rükünlerin belirlenmesinin muhaddis ve fakihlerin uydurduğu bir husus olduğunu ve Müslümanların da bunları taklîd ettiğini söyleme cüretini kendinde bulamaz. Farzedelim ki; hadis ve fıkıh kitapla-

6 Bu makalenin yazıldığı 1930'larda Kur'an etrafında yapılan çalışmalar belki üstadın dediği gibiydi ama sonraki yıllarda özellikle son 20-30 yılda gerek ülkemizde gerekse İslam Dünyasında Kur'an'ı anlamaya yönelik kayda değer birçok çalışmanın yapıldığını burada hatırlatmak isteriz.

7 Malik b. Enes, *el-Muvatta'*, İstanbul, 1992, Kader, 3.

rında beş vakit namaza dair hiçbir şey yok, bu halde bile namaz, amelî tevâtürle bize kadar nakledilen ve bu şekliyle bilinen bir husustur. Zekât, oruç, hac ve sâir farzlarda ve haramlarda da durum bunun gibidir.

Hadis kitaplarının tedvîn edilmesi, sahîh ve korunmuş bir şekilde bu mütevâtir amelin tarihinin kayıt altına alınması anlamına gelmektedir. Bu kayıt altına alma işinin, ikinci veya üçüncü asırda olmuş olması, bu amelî tevâtürün itibarını düşürür mü? Veya kıymetinden bir şey eksiltir mi? Tabii ki hayır. Bilakis benzeri olmayan ve devamlı hatırdaki kalacak olan bu kayıt ile amelî tevâtürün kıymeti ve derecesi artacaktır.

Sünnetin Hakîkati

Daha önce anlatılanlardan da anlaşıldığı gibi hadis ile sünnet arasında büyük bir fark vardır. Hadîs; Peygamber(S.A.V.)’in sözleri, davranışları ve hallerine ait lâfzî rivâyettir. Sünnet ise; davranışın hadisle hatta Kur’ân ile tevâtür haline dönüştüğü yoldur. Meselâ, Kur’ân’da namaz kılınmasıyla ilgili emir vardır. Ayrıca burada namazın bazı ayrıntıları da açıklanmıştır. Peygamber(S.A.V.), bu emrin gereğince namaz kılmış ve bize “*Benim nasıl namaz kıldığımı görüyorsanız siz de öyle namaz kılın.*”⁸ demiştir. Hz. Peygamber bu şekilde namaz kılmaya devam etmiş, sonrasında sahâbe, tâbiin ve diğer Müslümanlar da bunu devam ettirmişlerdir. Oruç, zekât, hac ve diğer Kur’ân emirleri de bunun gibidir. İşte Hz. Peygamber’in Ku’rân lâfızlarına göre şekillendirdiği bu amelî sûret, sünnettir. Aslında bu, Kur’ân’ın amelî bir tefsîridir ve bu yönüyle lâfzî rivâyetlerden kat kat üstündür.

Sünnetin Mürâdifi Olan Kavramlar

Kur’ân-ı Kerim’de, Hz. Peygamber’in kelâmında ve sahâbenin sözlerinde, *sebîl*, *sırat-ı müstekîm*, *üsve-i hasene* gibi sünnetin mefhumunu ifade eden başka kavramlar da vardır. Bu kelimelerin hepsi; *gidilen yol* ve *ittibâ etme* anlamlarını ifade etmektedir. Demek oluyor ki; Hz. Peygamber’in, sahâbenin ve müminlerin gittiği yol sünnettir, yoldur (:sebîl) ve dosdoğru yoldur(sırat-ı müstakîm) ki; bu ehl-i sünnet imâmı Mâlik’in “Muvatta”⁹ kelimesiyle ortaya koyduğu kavramdır. Rivâyetlerini topladığı mecmûaya da o, bu ismi vermiştir. *Muvatta*’ kelimesi; lügatte, “insanların çokça geçtiği düz yol” anlamına gelmektedir. Sanki İmam Mâlik, bu kelime ile Hz. Peygamber’in ve ashâb-ı kirâmın çokça basıp düz hale getirdiği yolu kasetmektedir. Bu da İslâm yoludur ve Kur’ân’ın doğru tefsîridir.

8 Buhari, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, *el- Camiu’s-Sahih*, İstanbul, 1981, Edeb, 27.

9 Menâr: Muvatta’da merfû, mevkûf ve mürsel birçok âhad hadis vardır. Onlardan yazarın “sünnetin manası” bölümünde ifade ettiği şekliyle, bütün sahabe ve tâbiinin amel ettiği mütevâtir sünnet derecesine ulaşamayanlar vardır. İçinde muhtelif meseleler olduğu içindir ki; İmam Mâlik, Harun Reşid’e sunduğu Muvatta’ kitabının Kabe’ye asılıp insanları ona uymaya sevk etmeyi kabul etmemiştir. Kabul etmeyiş nedenini Harun Reşid’e şu sözleriyle açıklamıştır: “*Bunu yapma! Ashab-ı Kiram fer’i meselelerde ihtilaf ettiler, ülkeye dağıldılar, herkes kendine göre isabetlidir...*” Ona “Muvatta” ismini verdi çünkü Medine ulemâsı, onun üzerinde uyuştular hemfikir oldular.

Kitâp ve Sünnet

Hadislerde Kitap ve Sünnet kelimeleri çoğu zaman birlikte zikredilmektedir. Nitekim Hz. Peygamber'in vefatından kısa zaman önce söz konusu olan Nebevî vasiyetlerde bu durum şöyle geçmektedir: “*Size iki şey emanet ediyorum ki; onlara sıkı bağlandığınız sürece asla yanlış yola düşmezsiniz. Bunlar, Allah'ın Kitâbı ve Rasûl'ünün Sünnetidir*”¹⁰ Kitâp ile birlikte geçen Sünnet ile kast edilen; Allah Rasûlü'nün mütevâtir ameli ve takip edilen yürünen yoludur ki bu da Kur'ân'ın pratiğe yansıtılmış doğru tefsiridir. Bununla kastedilen, “Filan filandan rivâyet etti” şeklinde lâfzî senedle rivâyet edilen her rivâyet değildir.

Sünnet ve Bidat

Umulur ki, buraya kadar anlatılanlardan birçok nasta uyulması emredilen, terk edeni ve kendisine aykırı davrananı şiddetli tehdide maruz kalan sünnetin hakikati anlaşılmalıdır.

Sünnet kelimesinin karşılığı *bidat* kavramıdır. Bidat, lügatte; “*Sonradan olan iş*” anlamına gelir. Dinî anlamı ise; Nebî (as)'nin “*Kim bizim işimiz içerisine ondan olmayan şeyi ortaya çıkarırsa o şey, kabul edilmez.*”¹¹ sözünde beyan ettiği husustur. Bu iki kavram, daima birbirine zıt iki kelime halinde kullanılır. Çünkü sünnet, Hz. Peygamber ve ashabının üzerinde gittiği yoldur. Bidat ise; bu yolu terk etme, ondan sapma ve sonra ortaya çıkmış başka bir yola girmek demektir.¹² Bu sebeple birincisi, hidâyettir. İkincisi de dalâlettir.

Sünnetin Müslümanların Birliği Üzerindeki Etkisi

Müslümanlar, birçok hususta aynı görüşte olup bazı konularda farklı görüşe sahiptirler. Bu ihtilâfın başlangıcı, birinci asra dayanır. Fakat iyice incelediğimizde, ihtilâf ettikleri meselelerin; pratik olarak bağlanmanın mümkün olmadığı teori kabilinden şeyler olduklarını görürüz. Meselâ, ehl-i sünnet ile şîa arasındaki en büyük tartışma konusu, *hilâfet* konusudur. O, nass ile mi belirlenecektir, yoksa Müslümanların şûrası¹³ ile mi? Yine, Mutezile, Eş'ariye ve Maturidiye arasındaki ihtilaf konularının en önemlisi; kıyamet gününde Allah Teâlâ'nın görülmesi meselesidir. Allah Teâlâ bu gözlerle mi görülecektir yoksa görülmeyecek midir? Bu ve

10 Muvatta', Kader, 3

11 İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvinî, *es-Sünen*, İstanbul, 1992, Mukaddime, 2.

12 Menâr: Sünnet olan bir şeyi terk etme, bidatin belirlenmesinde ileriye sürülebilecek bir şart değildir. Dinin temel esaslarıyla alakalı Hz. Peygamber (S.A.V.) ve ashabından nakledilmeyen hususlardan, insanların sonradan ortaya çıkardıkları her söz ve davranış, bidattır ve dalâlettir. Sünneti terk ve bidat arasında umum husus vardır. Bazı işlerde ikisi bir arada olur. Her biri yalnız başına da bulunabilir.

13 Ehl-i sünnet ve şîa arasında cereyan eden “hilâfet” veya “imâmet” konusu etrafındaki çekişme, aralarında var olan “ismet” konusu etrafındaki çekişmenin bir parçasıdır. “İsmet”, teşriin kaynağı olduğu halde yalnız başına Peygamber (S.A.V.)'e mi aittir yoksa burada her ne kadar kendileri için bu ikisini iddia etmeseler de, “ismet” ve “teşri”in kendilerine isnad edildiği başkaları da var mıdır? Şayet yalnız başına hilâfet konusu, en büyük tartışma meselesi olsa idi hala bu tartışma devam ederdi. Hilâfet meselesinin sona ermesi ve hilâfet ehlinin vefat etmesiyle bu tartışma sona ermiştir.

benzerlerinin hepsi, *nazarî* konular olup, duyularla hissedilebilen *amelî* (:pratiğe yansımış) konulardan değildir. Bu tür konuların pratiğe yansması da söz konusu değildir.¹⁴

Namaz, zekât, oruç, hacc ve cihâd gibi amelî meselelere gelince; bunlarda Müslümanlar büyük fikir ayrılıklarına düşmemişlerdir. Bunun da sebebi; Hz. Peygamber'in sünnetinin daima gözlerinin önünde olup onun kendileri için en yüce örnek olmasıdır. Bu, İslâm'ın en büyük özelliklerinden biridir.

İmamın arkasında Fâtiha suresinin okunup okunmayacağı, namazda elleri bağlamak ve elleri kaldırmak gibi ihtilaflara gelince; aşırı ve taassup içerisindeki tarafların taassup ve aşırılıklarını bir kenara bırakacak olursak; bu tür meselelerde durum, efdaliyyet münakaşasına döner. İctihâdî meseleler, muâmelât, yargı ve İslâmî yönetim konularıyla ilgili yeni durumlardaki işler de bunun gibidir. Bu konulardaki ihtilaf, Müslüman halkların akıl yapılarına, içinde buldukları zaman ve mekâna göre ağır basan tarafı seçmeleri ile ortaya çıkmıştır.

Sünnet ve Bidatı Ayırt Etmenin Yolu

Bütün din ve mezhepler tarafından kabul edilen hususlardan biridir ki; her din ve mezhep için en güzel dönem, bizzat o mezhep sahibinin yaşadığı asırdır. Sonra, dini o liderden alan ve güzel günlerde ve zor şartlarda, ona bağlanan halifelerinin ve arkadaşlarının çağıdır. Sonra yavaş yavaş zafiyet oluşmaya başlar, bir takım bozulmalar dine girer ve ruhuna ve öğretilerine ters şeyler, o dine karışır. Akl-ı selîme uygun olan bu küllî kâideyi, İslâm dinine uyguladığımızda; tahrîf ve şâibelerden uzak altın asır, Hz. Peygamber ve Hulefa-i râşidînin yaşadığı asırdır. Bu asırda kendisiyle amel edildiğini gördüğümüz ve dinden olduğunu bildiğimiz her husus, *Sünnet* adını alır. Sonradan ortaya çıkmış ve dinin içerisine sokulduğunu bildiğimiz her şeye, *Bidat* ismi verilir. İşte Sünnet ve Bidatı veya bir başka ifadeyle dinden olan ile dinden olmayanı ayırt etmenin yolu budur.

“Şu iş dindendir” veya “dinden değildir” diye iddiada bulunan her kişinin, iddiasını bu terazi ile ölçmesi ve dinden olduğunu iddia ettiği şeyin, Hz. Peygamber ve ashabının zamanında var olduğunu tespit etmesi gerekir. Aynı şekilde dine sonradan girmiş bir husus olarak telakki ettiği şeyin de, bu asırda var olmadığını tespit etmesi gerekir. Meselâ zamanımızda bir grup insan, gece ve gündüz bütün Müslümanlara farz kılınan beş vakit namazın, iki veya üç vakit olduğunu iddia ediyor. Namaz şekilleri de Müslümanların kıldığını benzemiyor. Hâlbuki bu kişilerin, Hz. Peygamber ve ashâbının gece ve gündüzde sadece iki veya üç vakit namaz kıldıklarını hem de öne sürdükleri şekilde kıldıklarını tespit etmeleri gerekir.

¹⁴ Menâr: Hilâfât, pratiğe yansması olan konulardandır. Fakat o, Peygamber (S.A.V.)'in sünnetinden bir husus olmayıp, Müslüman cemaatin pratiğe yansıttığı hususlardandır. Bu sebeple ona karşı çıkan, tekfir edilmez. Müslümanların icması, bu konuda kesin bir nass olmadığına dair bir delildir. Efendimiz Ali ve ailesi (R.A.) “evleviyyet” (:üstün tutulma/daha uygunluk/öncelikli olma) ile ilgili inandıkları şeye nass ile delillendiremediler. Bilakis cumhura tabi oldular. İşte bu, amelî icmâ (:Müslümanların çoğunluğunun pratiğe yansıttığı husus) idi.

Ayrıca hadis kitaplarının tedvîninden sonra Müslümanların namazı beş vakit olarak kılmaya başladıklarını ve muhaddis ve fakîhlere uyararak şu şu rükünleri ilave ettiklerini de tesbit etmeleri gerekir. Bunu ispat edemiyorlarsa- ki kıyamet gününe kadar da edemeyecekler- o zaman iddialarının gelip dayandığı yer şurası olacaktır: Nebi(S.A.V.), hâşâ kendisine indirilen vahyi anlamada hata etmiştir de bu Arapça bilmeyen cahiller bu hatayı düzeltmede ve doğruyu beyan etmede muvaffak olmuşlardır. Hiçbir müslüman için hatta hiçbir akıllı biri için, böyle deli saçması bir sözü söylemesi mümkün mü? Allah bundan bizi korusun.

Sünnet Kelimesinin İştikâkı

Sünnet karşıtlarından bazı cahiller, sünnet kelimesinin İbrânice “Mesna” kelimesinden geldiğini ileri sürdüler. Bu iddialarına, Yahudilerin Tevrat’ı terk edip İsrâîlî rivâyetler ile amel etmelerini ve bunlara da “Mesna” ismini vermelerini dayanak olarak gösterdiler. Bunlara göre; Müslümanlar da Kur’ân’ı terk edip hadislerle amel ettiklerinde, bu hadisler için İbrânice Mesna kelimesinden bir kelime türettiler ve buna “Sünnet” ismi verdiler. Bu gerçekten batıl bir zan ve fasit bir iddiadır. Sünnet kelimesinin Kur’ân-ı Kerim’in birçok yerinde bu manada yani alışkanlık ve gidilen yol anlamında geçmesi, bu iddiaya cevap olarak yeter.

Sünnet kelimesinin geçtiği şu ayet-i kerimeleri örnek olarak verebiliriz: “*Senden önce gönderdiğimiz Peygamberlerin sünneti böyledir.*” (İsra, 17/77) “*...Öncekilerin sünneti(kanunu) geçerlidir.*” (Enfal, 8/38) “*Sen Allah’ın sünnetinde(kanununda) hiçbir değişiklik bulamazsın. Sen Allah’ın sünnetinde (kanununda) hiçbir sapma bulamazsın.*” (Fatır, 35/43)

Netice olarak Müslümanlar, sünnet kelimesini Kur’ân’dan iktibas etmişler ve onu Hz. Peygamber ve ashabının gittiği yol anlamında özel bir anlamda kullanmışlardır.

Açıklamak istediğim bundan ibarettir. Dualarımızın sonu, âlemlerin Rabbi olan Allah’a hamd etmektir. Allah Teâlâ, Peygamber Efendimiz’e, âline ve ashabına salât eylesin...